

Zespół Szkół nr 1 im. Anny Wazówny
w Golubiu-Dobrzyniu

Ku pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego

Redakcja
Zbigniew Kręcicki

Zdjęcie na okładce pochodzi ze zbiorów
Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku

Nadzór metodyczny
Iwona Podraza

Korekta tekstu
Elżbieta Wałaszewska

Publikacja wydana dzięki
Towarzystwu Aktywności dla Środowiska w Golubiu-Dobrzyniu
w ramach realizacji zadania publicznego
Zarządu Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego
w zakresie ochrony dóbr kultury i tradycji.

Serdecznie podziękowania za pomoc w wydaniu publikacji
składamy

Pani Marzennie Domańskiej
Prezesowi Towarzystwo Aktywności dla Środowiska
w Golubiu-Dobrzyniu

oraz

Pani Barbarze Wasiluk
Dyrektorce Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej
im. Ks. F.K. Malinowskiego w Golubiu-Dobrzyniu

Druk

Zespół Szkół nr 1 im. Anny Wazówny
w Golubiu-Dobrzyniu

Ku pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego

Redakcja
Zbigniew Kręcicki

*Naród, który traci pamięć przestaje być Narodem
- staje się jedynie zbiorem ludzi,
czasowo zajmujących dane terytorium.*

Józef Piłsudski

Golub-Dobrzyń 2012

Przedmowa

Zbigniew Winiarski

- Dyrektor Zespołu Szkół nr 1 im. Anny Wazówny w Golubiu-Dobrzyniu

Dostajecie Państwo do rąk kolejną książkę napisaną przez młodzież i nauczycieli Zespołu Szkół nr 1 im. Anny Wazówny w Golubiu-Dobrzyniu.

„Historyczny rys zabytkowych cmentarzy”, „Historyczny rys kościołów powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego”, „Na pograniczu religii i kultur – dzieje społeczności Golubia i Dobrzynia”, czy „W 90 rocznicę aktu inkorporacji Golubia do Polski”, to niektóre z dotychczas napisanych przez naszych uczniów książek nawiązujących do historii naszego regionu.

Obecna publikacja ma przybliżyć czytelnikom, jak czcimy pamięć twórcy odrodzonej Polski - Marszałka Józefa Piłsudskiego oraz mieszkańców ziemi golubsko-dobrzyńskiej, którzy u Jego boku walczyli, a często i zginęli w walce o niepodległość.

Cieszę się, że młodzież naszej szkoły bierze sobie do serca i wciela w życie słowa Jana Pawła II:

„Świadomość własnej przeszłości pomaga nam włączyć się w długi szereg pokoleń, by przekazać następnym wspólne dobro - Ojczyznę.”

„Pamięć o przeszłości oznacza zaangażowanie w przyszłość.”

Zbigniew Winiarski

Jan Paweł II przy trumnie Marszałka Józefa Piłsudskiego na Wawelu

Jadwiga Piłsudska Jaraczewska
córka Marszałka

Foto: kronika Miasta Krakowa - www.krakow.pl

**Szanowny Pan
Zbigniew Kręcicki**

Z ogromną radością przejrzałam projekt książki, którą pod Pana redakcją wykonali uczniowie Zespołu Szkół nr 1 im. Anny Wazówny z Golubia-Dobrzynia. Jest mi niezmiernie miło, że w tak cenną inicjatywę udało się zaangażować nie tylko uczniów, ale i całą okolicę. Takie przedsięwzięcie jest niewątpliwym wzorem do naśladowania dla innych szkół i instytucji. Cieszy mnie, że uczniowie potrafią w sposób radosny i godny oddać szacunek dla człowieka walczącego o Niepodległość i Granice Rzeczypospolitej. Pragnę podziękować wszystkim za ogromną pracę włożoną w odnajdowanie miejsc związanych z Józefem Piłsudskim. Miło patrzeć na fotografie miejsc upamiętniających mego Ojca i historię z Nim związaną.

Przesyłam wyrazy poważania i życzę powodzenia w dalszej pracy.

Jadwiga Piłsudska Jaraczewska

Spoleczność szkolna

Zespołu Szkół nr1 im. Anny Wazówny w Golubiu-Dobrzyniu

pamięta o najważniejszych datach z życia Marszałka, a zwłaszcza o:

05 grudnia (1867 – urodziny Józefa Piłsudskiego)

11 listopada (Święto Niepodległości)

15 sierpnia (1920 - Cud nad Wisłą)

19 marca (imieniny J. Piłsudskiego)

12 maja (1935 – śmierć Józefa Piłsudskiego)

03 maja (Rocznica Uchwalenia Konstytucji 3 Maja)

Jak powstawał pomnik Marszałka w Golubiu-Dobrzyniu?

Magda Kilińska, Ada Koc

rozmawiały z **Janem Jagodzińskim**, poetą kronikarzem,
mieszkańcem Golubia-Dobrzynia

Mówi się o Panu, że jest Pan kronikarzem naszego miasta. Na starych zdjęciach widzieliśmy pomnik Józefa Piłsudskiego, którego już nie ma. Może nam Pan przybliżyć wydarzenia z nim związane?

Powiedział ktoś: "Każdy naród żyje w swoich pomnikach..." Pomniki w naszej Ojczyźnie wznoszą się ku upamiętnieniu wielkich Polaków i przywódców narodowych, którzy w życiu narodu odegrali pozytywną rolę. Wznoszą się one na cześć ważnych wydarzeń; bitew i zwycięstw historycznych. Wreszcie naród wznosi je w hołdzie swoim bohaterom, którzy w obronie Ojczyzny oddali swoje życie... Szczególnie tymi ostatnimi pomnikami znaczone jest polska ziemia, bowiem na przestrzeni dziejów naszego narodu było wiele burzliwych wydarzeń: wojen, najazdów, zaborów i okupacji. Zawsze byliśmy atakowani od wschodu i zachodu. Zawsze w tych wojnach obronnych i wyzwoleniczych lała się polska krew; ginęli nasi przodkowie. W 1990 roku, w sierpniu, mogliśmy wreszcie w wolnej Rzeczypospolitej Polskiej obchodzić uroczyście 70. rocznicę wojny polsko-sowieckiej z 1920 roku. W okresie Polski Ludowej, ta karta naszej historii była zapomniana, wręcz wymazana lub przedstawiana kłamliwie. Wiemy ze środków przekazu, że z okazji tej rocznicy, tzw. "Cudu nad Wisłą", w całym kraju, w bieżącym roku, zostało odbudowanych wiele pomników i tablic poświęconych właśnie pamięci bohaterów 1920 roku. W naszym mieście, w południowej jego części - w Dobrzyniu n/Drwęcą stał podobny pomnik. Wzniesiono go w 1930 roku dla uczczenia pamięci ochotników z Dobrzynia n/Drwęcą, którzy w tej wojnie obronnej polegli. Tym pomnikiem złożono też hołd Naczelnikowi Państwa Polskiego - Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu. O tym monumencie tak pisze w monografii o Dobrzyniu n/Drwęcą ks. kan. Ignacy Charszewski, proboszcz dobrzyński: "...w pobliżu mostu, stoi główny z trzech domów szkoły powszechnej. Jest to dom po dawnej komorze celnej rosyjskiej. Przed nim stoi pomnik marszałka Piłsudskiego w kształcie czwororamiennego ostrosłupa, uwieńczonego kulą z popiersiem na przedniej ścianie. Ponieważ majstrowie, którzy go stawiali, częściowo nie zostali zapłacony, przeto żartownisie nazwali go >>marszałkiem niezapłaconym<<. Zwykle spod tego pomnika zaczynają się wymarsze miejscowych organizacji społecznych - polskich i żydowskich oraz naturalnie i szkoły - na rynek, skąd uczestnicy rozchodzą się na nabożeństwa galowe, bądź do kościoła, bądź do bożnicy."

Widzimy więc, że rola pomnika w mieście była znaczna. Poniżej wspomnianego medalionu z popiersiem Józefa Piłsudskiego była data 1930 oraz napis: „*Pierwszemu Marszałkowi Polski Józefowi Piłsudskiemu, budowniczem Polski odrodzonej w X rocznicę wyzwolenia Ojczyzny od napadu bolszewickiego.*”

Poniżej tablica z brązu następującej treści:

"Padli na polu chwały odpierając od granic państwa polskiego pod wodzą naczelnika Józefa Piłsudskiego nawałę bolszewicką w 1920 roku.

Matuszewski Czesław

Mieszczyński Adam

Maksjański Bronisław

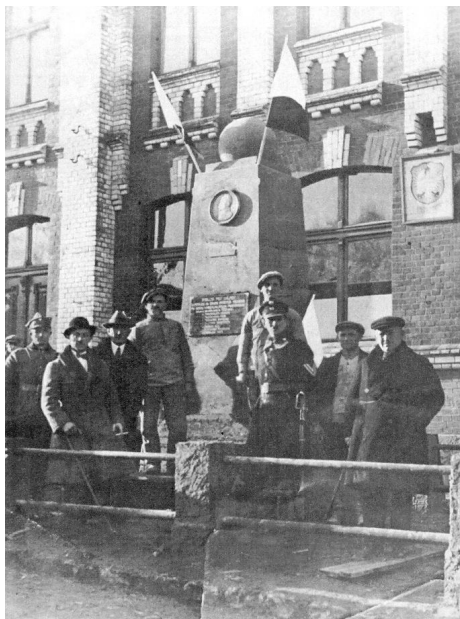
Rojewski Konstanty

Siciński Józef

Szymański Franciszek

Wawrowski Teofil"

Jak wiemy, okupant niemiecki niszczył brutalnie dowody polskiej kultury, historii i chwały. Taki los spotkał i nasz pomnik przed Szkołą "Czerwoną". Elementy metalowe zabrano na złom, a sam cokół zakopano na miejscu. W 1986 roku, podczas prac ziemnych przy budowie trasy mostowej, cokół ten odkopano. Przeleżał w ziemi 47 lat. Podczas wydobywania dźwigiem pękł na dwie części. Okaleczony, przetransportowany został do Golubia i złożony na placu przyzamkowym.

Jak to się stało, że pomnik stanął ponownie?

Odbudowa pomnika możliwa była dopiero po przełomie politycznym w 1989 r. W 1991 r. Społeczny Komitet Odbudowy Pomnika, powstały z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Ziemi Golubsko-Dobrzyńskiej, przywrócił miastu tę historyczną pamiątkę. Pomnik wzniesiono z dobrowolnych wpłat miejscowych zakładów pracy. Przy jego budowie pracowali społecznie członkowie Komitetu: Andrzej Kaptajn, Jan Jagodziński, Edward Bartkowski, Janusz Przedpeński, Wiesław Pokornowski, przewodniczący Marian Hubert i Mirosław Gassen-Piekarski, który kierował pracą i osobiście montował granitowe elementy. Prace murarskie prowadził Adam Gurkowski. Płyty metalowe na inskrypcje przekazał nieodpłatnie "Fermbet", a jego pracownik, Józef Jagodziński, wygrawerował na nich napisy tej samej treści jakie istniały przed zburzeniem pomnika. Józef Figurski wykonał zbrojenie cokołu. Dominik Kępiński udostępnił warsztat i sprzęt do wykonania szalunku. Elementy granitowe, tj. krzyż i okładziną podstawy i gzymsu cokołu, przywiózł z Pilawy na Śląsku Mirosław Gassen-Piekarski. On też pozyskał w jednostce wojskowej w Grudziądzu działo - haubicę, które wojsko przekazało nieodpłatnie jako element uzupełniający otoczenie pomnika. Przed wojną cokół pomnika zwieńczony był betonową kulą, którą obecnie zastąpiono krzyżem wojskowym. Jak wspomniałem, wcześniej podobiznę marszałka Piłsudskiego przedstawiał okrągły medalion z brązu. Obecnie jest to odlew płaskorzeźby popiersia, który zakupiono w Toruniu.

Pomnik po odbudowie stanął na Placu Tysiąclecia w Dobrzyniu. Nie mógł stanąć na dawnym miejscu przed "Czerwoną Szkołą", gdyż ze względu na przebieg nowej trasy mostowej, placyk przed gmachem uległ likwidacji. Akt erekcyjny pod pomnik został wmurowany po uroczystej mszy św. w kościele w Dobrzyniu, 11 listopada 1990 r. Jednak późnym wieczorem, tego dnia, akt ten wyjęto i do czasu budowy pomnika przechowywano go w mieszkaniu Mariana Huberta w obawie przed zniszczeniem, gdyż odbudowie pomnika towarzyszyła niechęć wielu mieszkańców, zwolenników komunistycznego systemu. Uroczystość odsłonięcia i poświęcenia pomnika odbyła się 3 maja 1991 r. w 200. rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Uświetniła ją kompania honorowa Wojska Polskiego, orkiestra strażacka z Nowogrodu i miejscowy chór seniorów. Mszę św. połową przy pomniku celebrował proboszcz dobrzyński - ks. prał. Janusz Śniegocki. Koncelebrowali: proboszcz senior - ks. prał. Zenon Kawiecki i ks. wikariusz Andrzej Milewski. Główny celebrans dokonał poświęcenia pomnika i wygłosił patriotyczne kazanie. Na pamiątkę uroczystości, w darze ołtarza, ofiarowano kościołowi w Dobrzyniu czerwony ornat. Odsłonięcia pomnika dokonali żyjący wówczas członkowie rodzin poległych w 1920 r. dobrzynian: Aniela Ziółkowska z Rypina, córka Bronisława Maksjana, Antonina Ślęzak, córka

Czesława Matuszewskiego, Stanisław Jakubowski zięć Józefa Sicińskiego oraz burmistrz miasta Henryk Kowalski i przewodniczący Komitetu Odbudowy Marian Hubert. On też wygłosił przemówienie końcowe. W uroczystości uczestniczył weteran wojny w 1920 r., legionista, Stanisław Lewandowski z Ruduska, gm. Zbójno.

Przy pomniku odbywają się zgromadzenia i apele z okazji uroczystości państwowych. Pomnik jest dumą Golubia-Dobrzynia.

A K T   E R E K C Y J N Y

D z i a ł o się to Roku Pańskiego 1990 w Golubiu-Dobrzyniu, na terenie parafii Dobrzyń n/Drwęcą, kiedy w Odrodzonej Rzeczypospolitej, Prezydentem był Gen. Wojciech Jaruzelski, Premierem Tadeusz Mazowiecki, Burmistrzem Miasta Golubia - Dobrzynia mgr Henryk Kowalski, Proboszczem w Dobrzyniu n/Drwęcą Ks. Prakat mgr Janusz Sniegocki, a Proboszczem w Golubiu Ks. Dziekan Kazimierz Woelke.

Dla uczczenia 70-tej rocznicy "Cudu nad Wisłą", którą w bieżącym roku obchodzono, podjęte inicjatywę odbudowy pomnika poświęconego pamięci ochotników z Dobrzynia n/Drwęcą, którzy polegali w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 roku. Pomnik ten nasi dziadkowie i ojcowie wzniesli w 10 -tą rocznicę tej wojny w 1930 roku. Stał on przy ulicy Kilińskiego przed szkołą "czerwona" a zburzony został przez okupanta hitlerowskiego w 1939 roku. Dopiero teraz, po 50-ciu latach w Odrodzonej Rzeczypospolitej, zaistniała możliwość wskrzeszenia pamiętek narodowych.

Tak więc z inicjatywy członków Towarzystwa Miłośników Golubia-Dobrzynia zawiązał się Społeczny Komitet Odbudowy tegoż Pomnika, którego Przewodniczącym został rodak Dobrzynia n/Drwęcą P. Marian Hubert. Ze względu na zmieniony układ komunikacyjny w mieście, odbudowa pomnika w dawnym miejscu stała się niemożliwa. Zatem Komitet Odbudowy postanowił wnieść go w miejscu dla miasta historycznym, na dawnym rynku a obecnym Placu Tysiąclecia w perspektywie ulicy Kilińskiego.

W święto Niepodległości 11 listopada w czasie uroczystej mszy świętej odprawianej w intencji Ojczyzny w miejscowym kościele przez Księdza Proboszcza przy udziale licznych mieszkańców, przedstawicieli władz miasta i organizacji został poświęcony niniejszy Akt Erekcyjny i raz czcigodnego celebrowania.

Niech słowa naszych rodaków, którzy w 1920 roku przelali swoją krew w imię odwiecznego hasła Polaków: " Bóg - Honor - Ojczyzna " będzie przekazana potomnym.

" Jeszcze Polaka nie zginęła ..... "

Proboszcz Parafii
Ks. mgr Janusz Sniegocki

Przewodniczący
Komitetu Budowy
Hubert
Marian Hubert

Burmistrz Miasta
Golub-Dobrzynia
Burmistrz Miasta
mgr Henryk Kowalski

Golub-Dobrzyń dnia 11 listopada 1990 roku

Komitet Organizacyjny
Odbudowy Pomnika
kuchci poległym w wojnie
1920 w Golubiu-Dobrzyniu

Z okazji uroczystości odsłonięcia odbudowanego po 50-ciu latach Pomnika Poległych w 1920 roku napisał Pan wiersz..

Stanął ponownie Pomnik...

*Zwieńczony krzyżem, z Orłem w koronie,
W hołdzie rodakom, którzy w obronie
Ojczyzny naszej w wojny nawale,
W roku dwudziestym poległi w chwale –
Stanął ponownie ten pomnik!*

*Siedmiu ich było... Życie swe dali
Za Matkę - Polskę, która kochali.
Więc ochotniczo, jej wierne syny,
Na szalę walki los swój rzucili,
By bolszewika pokonać...*

*I pokonali, kraj uwolnili,
Wschodnim najeźdźcom mur postavili.
Józef Piłsudski wiódł ich do boju,
Okrył się sławą w tym krwawym znoju.
Chwała im za to niech będzie!*

*Swych bohaterów dzisiaj przyzwijmy,
Bogu polećmy, pamięć ich czcijmy:
-Matuszewski Czesław,
-Mieszczyński Adam,
-Maksjan Bronisław,
-Rojewski Konstanty,
-Szymański Franciszek,
-Siciński Józef,
-Wawrowski Teofil...*

*Cześć im na wieki - za Polskę, wiarę
Dali Ojczyźnie z siebie ofiarę!
Żyją w pamięci potomnych...
Z hasłem na ustach - Jezus, Maryja!*

*Szli do zwycięstwa, a los im sprzyjał.
To ksiądz Skorupka tak ich zagrzewał,
Z krzyżem prowadził,
sam krew przelewał...
I "Cud nad Wisłą" stał się!*

*Nasi ojcowie w trzydziestym roku,
Wzniesli w Dobrzyniu chwalebny cokół.
Wróg hitlerowski go sprofanował,
Lecz Polak w sercu swoim zachował...
Oltarzom przeszłości chwala!*

*Oto wolności przyszła godzina,
Polska przywraca pamięć swych synów.
Więc po pół wieku pomnik wskrzeszamy,
Dla naszych dziejów szacunek mamy.
Jeszcze Polska nie zginęła!*

*W tej historycznej uroczystości,
Wśród kombatantów i miłych gości,
Sercem wzruszonym szczerze witamy,
Szacunkiem dzisiaj ich otaczamy –
Rodziny naszych bohaterów...*

*Wspólnym wysiłkiem i ofiarnością,
W dniu Trzecim Maja z wielką radością,
Pamiętkę miastu znów przywracamy,
Zburzyć nikomu już jej nie damy!
Chwała Wam za to mieszkańcy
Golubia -Dobrzynia!*

Golub-Dobrzyń, dn. 3 V 1991 r., Jan Jagodziński

Dziękujemy.

Mieszkańcy Ziemi Golubsko-Dobrzyńskiej w wojnie 1920 r.

Anna Jabłońska, Karolina Świdurska

rozmawiały z **Leszkiem Żuchowskim**, historykiem,
byłym dyrektorem Liceum Ogólnokształcącego
w Golubiu-Dobrzyniu

Czy piłsudczycy pochodzili również z naszego terenu? Kim byli? Gdzie walczyli? Takie pytania zadałyśmy sobie szukając informacji. Odpowiedzi udzielił nam pan Leszek Żuchowski.

Dulsk

Wspólnie odwiedziliśmy miejsca związane z piłsudczykami. Pierwszym punktem naszej wyprawy był Dulsk. Znajduje się tam tablica upamiętniająca poległych w obronie ojczyzny w latach 1918-1920. Widnieją na niej nazwiska ośmiu mężczyzn:

B. Lemański, Wł. Tomaszewski, Stanisław Wiśniewski, Stanisław Kwiatkowski,
W. Żuchowski, J. Żuchowski, T. Kraszewski, J. Kraszewski

Ugoszcz

Następnie udaliśmy się do Ugoszcza, wsi położonej w gminie Brzuze. W Ugoszczu znajduje się murowany zespół pałacowo-parkowy, z portykiem kolumnowym w elewacji frontowej i wieżą. Przy wjeździe znajduje się neorokokowa brama, z drugiej połowy XIX w. Pałacyk wybudowany był w latach 60. XIX wieku dla rodziny Borzewskich – założycieli cukrowni w Ostrowitem, stanął na miejscu starego dworu, który wzmiankowany był w kronikach z drugiej połowy XVI wieku. Pałac, usytuowany w parku krajobrazowym jest otoczony murem. Od strony południowej, w miejscu znacznego obniżenia terenu, znajduje się jezioro o tej samej nazwie, co miejscowość. W 1704 r. w dobrach ugoskich przebywał arcybiskup Konstanty Józef Zieliński, ścigany za koronację Stanisława Leszczyńskiego na króla Polski. Właścicielka pałacu w Ugoszczu - Julia z Piwnickich Borzewska na mocy aktu spadkowego przekazała majątek synowi - Zdzisławowi, który gospodarzył do 1884 roku. Następnie przejął Ugoszcz jego syn Antoni, który zajął się podniesieniem kultury rolnej w rodzinnych dobrach. Był działaczem, członkiem wielu towarzystw, członkiem sejmiku lipnowskiego. Po nim majątek odziedziczyła jego żona Helena Konstancja z Grotowskich, która zarządzała dobrami do śmierci w 1939 roku. Na krótko, bo do 1943 roku, właścicielką Ugoszcza została Helena Sumińska. W 1946 roku majątek przejął Skarb Państwa.

Po wyzwoleniu w pałacu mieściła się szkoła, potem Klub Rolnika, biblioteka, sklep i mieszkania prywatne, a w latach 70. wiejski Ośrodek Zdrowia. Obecnie stanowi on siedzibę domu pomocy społecznej „Kombatant”.

Ciekawy jest życiorys Antoniego Borzewskiego, którego również możemy zaliczyć do grona pilsudczyków:

„Był synem Zdzisława i Marii z Szydłowskich. Po ukończeniu gimnazjum niemieckiego w Brodnicy i studiów politechnicznych w Rydze, osiadł w rodzinnym Ugoszczu i zajął się podniesieniem na wyższy poziom kultury rolnej. W szczególności dbał o park otaczający pałac. W 1900 r. był jednym z głównych założycieli Cukrowni Ostrowite. Po ogłoszeniu w 1904 r. ukazu carskiego nakazującego likwidację Klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach, w 1906 lub 1907 r. wziął udział w delegacji ziemian do Petersburga w sprawie wstrzymania jego wykonania. Misja ta odniosła spodziewany skutek. W latach 1901 - 1907 został członkiem rzeczywistym – dożywotnim Towarzystwa Rolniczego Płockiego. Po powstaniu w 1907 r. Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej, brał w nim czynny udział, od 1909 r. jako wiceprezes, a od 1914 r. do lipca 1917 r. – jako prezes. Był jednym z założycieli Syndykatu Rolniczego w Rypinie, przekształconego w 1938 r. w Spółdzielnię Rolniczo – Handlową. Prowadzone przez niego gospodarstwo w Ugoszczu należało do najlepiej zorganizowanych w powiecie rypińskim. Po wybuchu wojny w 1914 r. należał do Gubernialnego Komitetu Obywatelskiego w Płocku. W maju 1916 r. powołany został na członka sejmiku lipnowskiego, obejmującego zasięgiem swej działalności powiaty lipnowski i rypiński. Był jednym z czterech działaczy społecznych wyznaczonych na komisarzy Tymczasowej Rady Stanu na powiat rypiński. W latach 1918-1920 r. pełnił funkcję prezesa rypińskiego oddziału Związku Ziemian. Był jednym z założycieli Automobilklubu Polskiego. W dniu 16 sierpnia 1920 r. w obronie swej posiadłości poniósł śmierć po ośmiogodzinnej walce ze 180-osobowym oddziałem Armii Czerwonej. Został pochowany w podziemiach rodzinnej kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii przy kościele Ojców Karmelitów w Oborach.

W 1891 roku ożenił się z Heleną Konstancją z Grotowskich z Mnicha w powiecie kutnowskim (zm. 17 XII 1939 r.), był bezdzietny. Żona Borzewskiego adoptowała Helenę Sumińską (zm. 27 XI 1943 r.), córkę Julii, rodzonej siostry Borzewskiego i Stefana Sumińskiego (1866-1930). Anotoni Borzewski miał brata Artura. Tablica pamiątkowa poświęcona pamięci Antoniego znajduje się na murach kaplicy w Ostrowitem koło Rypina, wzniesionej także na jego cześć.”

(Źródło: „SŁOWNIK BIOGRAFICZNY ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ” MIROSLAW KRAJEWSKI wydawca: Miejskie Centrum Kultury-Dział Bibliotekarstwa w Lipnie przy współudziale Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, wydano z subwencji urzędu miejskiego w Lipnie w 1992 roku)

Podczas pobytu w Ugoszczu weszliśmy na wieżę pałacu, na której został postrzelony Borzewski.

W pałacu często odbywają się inscenizacje najazdu bolszewików.

Obory

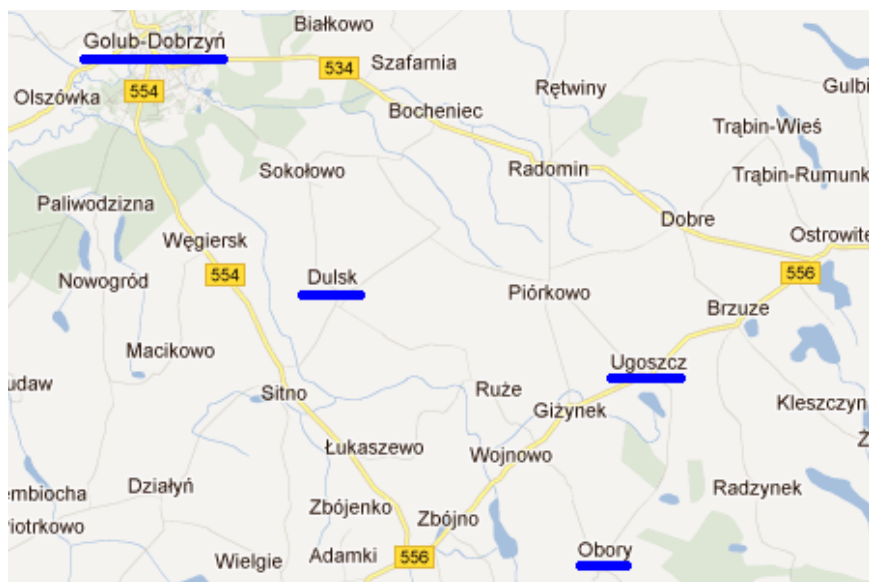
Udaliśmy się do Obór. Naprzeciwko XVIII-wiecznej bramy trójdzielnej kościoła w Oborach, znajduje się wzgórze zwane niegdyś Grodziskiem. Na jego szczycie z początkiem XVII w. stanął pierwszy kościół w Oborach, z fundacji małżonków Rudzowskich, strawiony pożarem w 1612 r. W 1686 r. na szczycie Grodziska wzniesiona została kaplica zwana Kalwarią, upamiętniająca pierwszą fundację. Umieszczono w niej duży krucyfiks, znajdujący się tu do dzisiaj. W 1747 r. ojcowie karmelici obok Kalwarii postawili też dużą, drewnianą kaplicę ze stacjami drogi krzyżowej, w której odprawiano nabożeństwo Drogi Krzyżowej. Niestety nie przetrwała ona do naszych czasów. Od XVIII w. wzgórze Grodzisko zyskało nazwę Kalwaria. Swoistą osobliwością tej kaplicy jest gwóźdź według drukowanego świadectwa potarty o gwoździe, znajdujące się w Bazylice Św. Krzyża w Rzymie, którymi przybity był Chrystus,. Obecnie na Kalwarii znajduje się cmentarz oborski. Pierwotnie przeznaczony był na miejsce pochówku zakonników i dobrodziei klasztoru, jednak od momentu erygowania parafii w Oborach w 1971 r. stał się miejscem spoczynku także parafian. Po prawej stronie cmentarza znajduje się trójkondygnacyjna katakumba, w której spoczęły prochy dobrodziei fundacji w Oborach i innych zasłużonych dla ziemi dobrzyńskiej. Znajduje się tam kaplica grobowa rodziny Borzewskich z tablicą pamiątkową, na której, jak wcześniej wspomniano widnieją nazwiska uczestników walk 1920 r.

Na naszym terenie żyło niezbyt wielu piłsudczyków. Być może o niektórych nie wiemy jeszcze nic, a życiorys innych jest znany tylko częściowo. Ludzie ci poświęcili swoje życie w obronie ojczyzny, jej wolności i dobra wszystkich mieszkańców. Warto dalej zainteresować się tym tematem.

Mapa z zaznaczonymi miejscowościami opisanymi w tekście

Józef Piłsudski na Kujawach i Pomorzu

Małgorzata Jachowska

Patrycja Zaporowicz

rozmawiały z **Iwoną Podrazą**, nauczycielem historii

w Zespole Szkół nr 1 im. Anny Wazówny w Golubiu-Dobrzyniu

Józef Piłsudski w czerwcu 1921 r. przyjechał na Pomorze.

Co go do tego skłoniło?

W 1918 r. po 123 latach Polska odzyskała niepodległość. Jednak sporną kwestią pozostawała sprawa naszych granic. Ostatecznie rozstrzygnięto ją na konferencji w Wersalu, której obrady rozpoczęły się 18 stycznia 1919 r. W traktacie pokojowym z Niemcami z 28 czerwca 1919 r. postanowiono oddać Polsce Wielkopolskę, Pomorze Gdańskie bez Gdańska oraz Prusy Zachodnie z Toruniem. Na Warmii, Mazurach oraz na Górnym Śląsku zarządzono plebiscyty. Gdańsk został ogłoszony Wolnym Miastem pod protektorem Ligi Narodów. Traktat wersalski wszedł w życie 10 stycznia 1920 roku.

W ten sposób Polska przejęła władzę nad Pomorzem. 17 stycznia 1920 r. wojska polskie Grupy Operacyjnej generała dywizji Stanisława Napoleona hr. Ursyna-Pruszyńskiego, w składzie 8. Dywizji Strzelców oraz 5. Brygady Jazdy wkroczyły do Golubia, który stał się pierwszym miastem na Pomorzu przejętym przez Polskę.

18 stycznia o poranku zaczyna się wymarsz wojsk niemieckich z Torunia. Straż Ludowa zabezpiecza pocztę, dworce i gmachy użyteczności publicznej. Budowane są ozdobne bramy triumfalne, wkrótce do miasta wjeżdżają polskie pociągi pancerne "Boruta" i "Wilk", a o godz. 15 wkracza Dywizja Pomorska płk. Stanisława Skrzyńskiego (z kierunku Inowrocławia), a następnie ze strony Lubicza część II Dywizji Strzelców. Liczba polskich żołnierzy szybko osiąga 24 tys.

J. Piłsudski jako Naczelnik Państwa przybywając na Pomorze chciał podkreślić jego polskość. Jego pobyt tutaj miał pokazać, jak ważny był powrót tej polskiej ziemi w granice wolnej, niepodległej Polski.

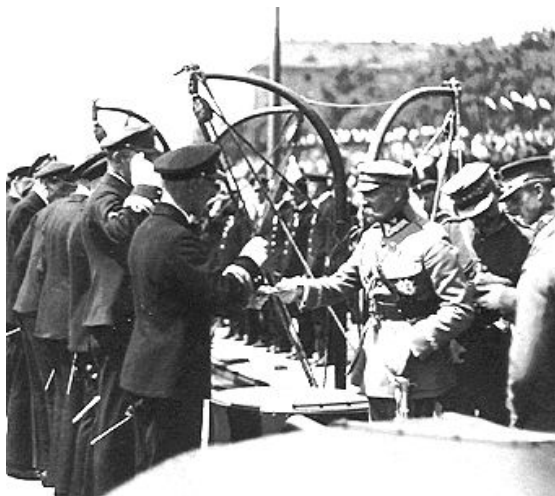
Jakie miasta wówczas odwiedził?

Był w Toruniu, Bydgoszczy i Grudziądzu. W drodze do Działdowa, przejechał przez Radzyń Chełmiński, Jabłonowo, Brodnicę, Lidzbark.

Kiedy dokładnie przebywał w Toruniu? Jak został powitany? Jak przebiegała jego pierwsza wizyta w Toruniu?

Po raz pierwszy Naczelnik Państwa Józef Piłsudski przybył do Torunia 5 czerwca 1921 r. w towarzystwie gen. Sosnkowskiego i kapelana Belwederu

ks.Tokarzewskiego. Na dworcu czekali na dostojnego gościa przedstawiciele władz cywilnych i wojskowych oraz generał francuski Granderyc. Mowę powitalną wygłosił wojewoda pomorski Brejski. Wojsko, torunianie nie kryli wzruszenia. Po powitaniu pojechał na mszę do katedry Św. Janów, a później złożył wieniec pod pomnikiem Mikołaja Kopernika, , potem udał się nad Wisłę do przystani. Tu udekorował Krzyżami Virtuti Militari oficerów i marynarzy marynarki wojennej, znajdujących się w obecności wiceadmirała Porębskiego na czterech kanonierkach. Po dekoracji odbyło się śniadanie w kasynie marynarki. Podczas śniadania ppłk. Ludwik Bociński wznosił chyba jedyny w historii toast za pomyślność Naczelnika Państwa kielichem napełnionym wodą, bo był abstynentem, co bardzo ubawiło Piłsudskiego. O godz. 15.30 odbyła się wspaniała defilada na pl. św. Katarzyny. Następnie Naczelnik zwiedził zabytki miasta, okazując im duże zainteresowanie. Wieczorem w Dworze Artusa odbył się obiad, wydany przez wojewodę pomorskiego. W przemówieniu Naczelnika Państwa padły znamienne słowa: **„Pomiędzy granicami, które wzbudzają największe wzruszenie, jest ta, którą wczoraj przekroczyłem. Tu na Pomorzu żądano: „zapomnij” więcej niż gdziekolwiek. Toteż największym, cudownym dzieckiem jest Pomorze polskie”**.

Czy była to ostatnia wizyta Marszałka w Toruniu?

Nie. Według Krzysztofa Roguckiego do drugiej i ostatniej wizyty Marszałka w Toruniu doszło w dniach 10-11 grudnia 1932 r. Przyjechał wówczas w celu dokonania inspekcji dowództwa VIII okręgu Korpusu i obserwacji manewrów wojskowych. Aczkolwiek autor wyjaśnia, że niektórzy twierdzą

(Wacław Jędrzejewicz i Janusz Cisek w „Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego” oraz „Gazeta Miejska” Urzędu Miasta Toruń Nr 16 (59) z 10 sierpnia 2000 r.), iż kolejna wizyta odbyła się 29 maja 1923 r. Miała ona związek ze świętem 18 Pułku Ułanów Pomorskich w Toruniu. Odbyła się wtedy uroczystość wręczenia sztandaru przez prezydenta Rzeczypospolitej Stanisława Wojciechowskiego, ppłk. Stefanowi Dembińskiemu, późniejszemu generałowi WP.

Krzysztof Rogucki ma wątpliwości co do wizyty w maju 1923 r., ponieważ żaden z toruńskich dzienników nie wspomina o tym wydarzeniu. Kolejnym argumentem jest fakt, że 28 maja 1923 r. Marszałek opuścił gmach Sztabu Generalnego i wyjechał do Sulejówka, a 30 maja 1923 r. złożył rezygnację ze stanowiska szefa Sztabu Generalnego.

W jaki sposób upamiętniono postać J. Piłsudskiego w Toruniu?

W czerwcu 1928 r. postawiono pomnik Marszałka na Bydgoskim Przedmieściu, ale zdemontowano go w X 1928 r. 11 listopada 1928 r., w dziesiątą rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości, odsłonięto pomnik J. Piłsudskiego w formie popiersia i postawiono na placu św. Katarzyny. Zaś w 1935 r. Marszałek został Honorowym Obywatelom Torunia. W 1998 r. Rada Miasta podjęła uchwałę o wzniesieniu pomnika J. Piłsudskiego na placu Rapackiego.

Jak wyglądała wizyta w Bydgoszczy?

O godz. 9 rano przyjechał pociągiem z Torunia. Przywitani go generałowie, władze województwa, później odebrał defiladę przy siedzibie starostwa. Odwiedził Wielkopolską Szkołę Podchorążych, Akademię Rolniczą. Następnie zwiedził część miasta. Był na Szwederowie, Czyżkówku, odwiedził Szkołę Przemysłową, Akademię Rolniczą, rozmawiał z mieszkańcami, miał specjalną audiencję w budynku starostwa, dyskutował z przedstawicielami różnych towarzystw społecznych i organizacji. Na krótki odpoczynek udał się do hotelu Pod Orłem i stamtąd karetką pojechał na przedstawienie do Teatru Miejskiego.

*Józef Piłsudski
przed dworcem kolejowym
w Bydgoszczy*

Jakie obiekty w Bydgoszczy nosiły jego imię?

Do 1939 r. imię Marszałka nosił Stary Rynek, stadion miejski przy ul. Sportowej oraz szkoły: Państwowe Gimnazjum, przy pl. Wolności, I Państwowe Liceum i Gimnazjum (po 1945r. im. Waryńskiego).

Poza tym 19 III 1937 r. odsłonięto tablicę pamiątkową ku czci Marszałka. Wmurowano ją w ścianę domu, w którym zatrzymał się 6 i 7 czerwca 1921 roku. W latach 1931-1937 J. Piłsudskiemu poświęcono w Bydgoszczy 2 pomniki, 3 tablice i 5 rzeźb kameralnych.

Następnie odwiedził Grudziądz?

Piłsudski wśród oficerów 64. Pułku Piechoty w Grudziądzu

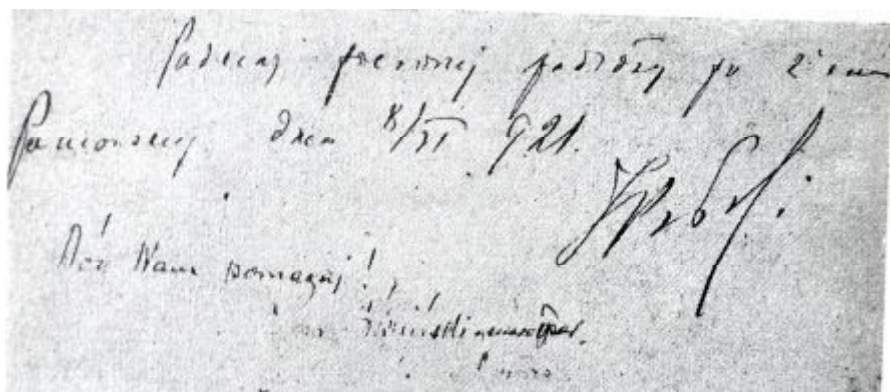
Przedłużające się uroczystości pożegnalne w Bydgoszczy, a także niski stan wód na Wiśle opóźniły przybycie Naczelnika Państwa do Grudziądza. Dopiero po czterech godzinach oczekiwania mogli grudziądzanie ujrzeć płynący rzeką statek „Warneńczyk” z Józefem Piłsudskim i jego świtą na pokładzie. Już z daleka witał Naczelnika wiwatujący tłum, a także duży napis JP utworzony na zielonych stokach z ubranych w białe sukienki dziewcząt. Opuściwszy pokład „Warneńczyka” Naczelnik Wódz dokonał przeglądu grudziądzkich pułków, a następnie ruszył w stronę ratusza. Po defiladzie Naczelnik udał się tam odkrytym powozem na spotkanie z walecznym 64 pułkiem piechoty, z którym brał udział w wojnie 1920 r. przeciw bolszewikom. Wielkim wydarzeniem kulturalnym dla tego miasta i Pomorza było otwarcie przez J. Piłsudskiego pierwszej wystawy plastycznej pomorskich twórców.

Czy mieszkańcy Grudziądza też postanowili uwiecznić pamięć o Marszałku?

Tak, zwłaszcza wojsko. W 1920 r. koszary nazywano jego imieniem. Ponadto w koszarach Centrum Wyszkozenia Kawalerii zorganizowano Salę Honorową im. Marszałka. Tak jak w innych miastach budowano pomniki i nazywano ulice im. J. Piłsudskiego.

Mieszkańcy Radzyna Chełmińskiego chlubią się faktem pobytu Marszałka w ich mieście. Co się wówczas stało?

Kiedy zatrzymał się w Radzynie (8 czerwca 1921 r.), najpierw udał się do ruin zamku krzyżackiego z przełomu XIII i XIV w., a potem pojechał do Szkoły Powszechnej. Po zwiedzeniu przez Marszałka kościoła pw. św. Anny z I połowy XIV w. jeden z nauczycieli zrobił zdjęcie, podpisane w kronice w ten sposób: „Pan Naczelnik wśród dziatwy szkolnej”. Pozostało ono na zawsze w pamięci mieszkańców Radzyna.

Wpis do książki szkolnej w Radzynie Chełmińskim

Czy były inne miasta, które odwiedził Marszałek?

5 lipca 1921 r. Marszałek przybył do Nakła i innych okolicznych miejscowości. Spotykał się z przedstawicielami władz, żołnierzami, różnymi organizacjami i uczestniczył w mszach.

18 czerwca 1932 r. przyjechał do Ciechocinka. Była to jego druga i ostatnia wizyta w tym mieście. Po raz pierwszy przybył do Ciechocinka w połowie sierpnia 1893 r., po powrocie z zesłania na Syberię, miał wówczas kłopoty ze zdrowiem.

Bibliografia

- [1] Wacław Jędrzejewicz, Janusz Cisek - *Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego*, Ossolineum Kraków 1994.
- [2] Wacław Jędrzejewicz - *Józef Piłsudski 1867-1935 zyciorys*, LTW Warszawa 2002.
- [3] Józef Piłsudski - *Pisma zbiorowe (w szczególności Tom5)*, Instytut Józefa Piłsudskiego Warszawa 1937.
- [4] Krzysztof Rogucki - *Józef Piłsudski w Toruniu* -, Renoma Bis, Bydgoszcz 2007.
- [5] Krzysztof Rogucki - *Józef Piłsudski na Kujawach i Pomorzu*, Bydgoszcz 2011.
- [6] Daniel Duda, Czesław Skonka - *Pomorskie ślady Marszałka Józefa Piłsudskiego*, Stowarzyszenie Miłośników Tradycji „Mazurka Dąbrowskiego”, Gdańsk 2008.

Pasjonat postaci Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Agata Fajfer

rozmawiała ze **Zbigniewem Kręcickim**, nauczycielem informatyki w Zespole Szkół nr 1 im. Anny Wazówny w Golubiu-Dobrzyniu.

Kiedy Pan, jako matematyk i informatyk zainteresował się historią, a w szczególności Marszałkiem Józefem Piłsudskim?

Moje zainteresowanie Marszałkiem Józefem Piłsudskim zaczęło się w maju 1959 r., gdy otrzymałem na pamiątkę Pierwszej Komunii Świętej od ojca chrzestnego Józefa Bernaciaka ryngraf Matki Boskiej Ostrobramskiej. Może na początku przez przekorę, pamiętam mówienie na te tematy było wówczas zakazane. Ale w takim duchu byłem wychowywany. Zarówno mój Tata Stanisław oraz ojciec chrzestny, jak i stryj Kazimierz Kręcicki, oficer 49. Huculskiego Pułku Strzelców w 11. Karpackiej Dywizji Piechoty, przekazywali mi cenne informacje z okresu II RP jak i II wojny światowej. Wielkim przeżyciem był mój pierwszy pobyt w Krakowie na wycieczce szkolnej. Na Wawelu przy trumnie Marszałka zostawiłem swoją tarczę szkolną nieudolnie zrywając ją ze swojego rękawa.

Jako nauczyciel często organizował Pan wycieczki z młodzieżą. Które miejsca związane z Marszałkiem były najczęściej odwiedzane?

Po prawej. Zułów – Zbigniew Kręcicki przy Dębie Piłsudskiego posadżonym w 1938 roku przez ówczesnego Prezydenta Polski -Ignacego Mościckiego oraz Aleksandrę Piłsudską – żonę Marszałka

Na pierwszym miejscu była i jest Wileńszczyzna, Zułów- miejsce urodzenia Marszałka, Powiewiórka – miejsce chrztu, Pikieliszki – letnia rezydencja tak zwana „resztówka”(prawo do bezpłatnego wojskowego nadziału ziemi), Wilno z Ostrą Bramą, Uniwersytetem Wileńskim i cmentarzem Na Rossie. Odwiedzaliśmy również Druskienniki.

Będąc na szlaku Bitwy Warszawskiej 1920 r. odwiedzamy Radzymin i Ossów. Kończymy objazd w Dworku „Milusin” w Sulejówku. Do ważnych wspomnień należy wizyta w Dworku „Milusin” 10 listopada 1991 r. – bardzo krótkie spotkanie z Panią Wandą Piłsudską (w 1990 r. wróciła do Polski z całą rodziną). Młodzież była zaskoczona i nie zdawała sobie sprawy z tego, kim jest przypadkiem spotkana osoba.

W Warszawie byliśmy pod pomnikami Marszałka, a w Belwederze na wystawie pana Janusza Ciborowskiego poświęconej Józefowi Piłsudskiemu.

Często odwiedzany jest też Wawel z kryptą pod wieżą Srebrnych Dzwonów, miejsce wiecznego spoczynku Józefa Piłsudskiego.

Chciałbym być z młodzieżą we Lwowie, ale tam byłem tylko z rodziną.

Spotyka się Pan z rodziną Marszałka?

Jadwiga Piłsudska Jaraczewska - córka Marszałka, Zbigniew Kręcicki, Joanna Onyszkiewicz - wnuczka Marszałka

O przypadkowym spotkaniu z Panią Wandą Piłsudską, starszą córką Marszałka, wspomniałem wcześniej.

Pierwsze moje spotkanie z drugą córką Marszałka, Jadwigą Piłsudską Jaraczewską (urodzoną w tym samym roku, co mój ojciec - 1920 i pod tą samą

datą co ja - 28 lutego), wnuczką Joanną i wnukiem Krzysztofem miało miejsce 10 listopada 2003 r. podczas udostępnienia zwiedzającym wyremontowanego przez Fundację Rodziny Piłsudskich Dworku „Milusin”. Najmłodsza osoba, która była na tej uroczystości, to moja wnuczka Maja miała wtedy półtora miesiąca. Wielokrotnie z okazji Święta Niepodległości byłem na spotkaniu z rodziną Marszałka w Sulejówku.

Organizował Pan w szkole wiele ciekawych spotkań i imprez związanych z historią II RP, które były najciekawsze?

Jerzy Surwiło, Zbigniew Kręcicki w LO w Glubiu-Dobrzyniu

Wspomnę tylko o czterech.

Udało mi się zaprosić do LO w Golubiu-Dobrzyniu Pana Jerzego Surwiło (zm. 24.10.2009), którego poznałem w Wilnie w radiu „Znad Wili” podczas wycieczki z młodzieżą. Posiadał on encyklopedyczną wiedzę o Wilnie i Marszałku. Jest autorem blisko 20 książek, m.in. "Wileńskimi śladami Józefa Piłsudskiego", "Spacerkiem z Marszałkiem po Żmudzi, Wilnie i Wileńszczyźnie. Zdarzenia, fakty, anegdoty".

W 140. rocznicę urodzin Marszałka zrobiłem wystawę dla młodzieży z części moich zbiorów. Były tam książki (wydania z okresu II RP), albumy, fotografie, dokumenty, znaczki i karty pocztowe, monety oraz banknoty i inne numizmaty.

W 90. rocznicę aktu inkorporacji Golubia do Polski zorganizowałem wraz z nauczycielami naszej szkoły przy wsparciu Starosty Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego oraz Burmistrza Golubia-Dobrzynia sesję popularnonaukową, w której udział wzięli profesorowie Wiesław Jan Wysocki z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Zofia Waszkiewicz i Zbigniew Karpus z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Adam Sudoł z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Marszałek Związku Piłsudczyków Rzeczypospolitej Polskiej Marian Ząbek odznacza nauczycieli naszej szkoły - Leszka Żuchowskiego, Zbigniewa Kręcickiego i Iwonę Podrazę

W 90. rocznicę pobytu Marszałka Józefa Piłsudskiego na Pomorzu byłem współorganizatorem spotkania z Marszałkiem Związku Piłsudczyków Rzeczypospolitej Polskiej Marianem Ząbkem oraz Brygadierem tego związku Stanisławem Śliwą. To spotkanie zainspirowało mnie, by nakłonić młodzież naszej szkoły do napisania tej książki.

Dziękuję.

Pomniki i tablice

Agata Fajfer, Zbigniew Kręcicki

Toruń

Po lewej. Plac Rapackiego. Uroczyste odsłonięcie pomnika Marszałka nastąpiło 15 sierpnia 2000 r. w 80. rocznicę bitwy warszawskiej.

Po prawej. Pierwszy, tymczasowy pomnik marszałka w Toruniu ustawiony został w lecie 1928 r. na Bydgoskim Przedmieściu Na Zieleńcu w czasie Pomorskiej Wystawy Ogrodniczo-Przemysłowej. Był wykonany prawdopodobnie z gipsu.

Po lewej. Przed II wojną światową pomnik Piłsudskiego odsłonięto 11 listopada 1928 roku. Popiersie Marszałka wchodziło w skład kurtynowego Pomnika 10-lecia Niepodległości, na skrzydłach którego znajdowały się płaskorzeźby przedstawiające pomorskiego gryfa i polskiego orła.

Po lewej. 19 stycznia 1936 r. wmurowana została w ścianę ratusza, odrębnego jeszcze wówczas miasta Podgórza, płaskorzeźbiona tablica, na której widniał lewy profil Piłsudskiego z napisem: „Józefowi Piłsudskiemu Miasto Podgórz”

Na dole. Na gmach dawnego ratusza podgórskiego wróciła po latach tablica poświęcona marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu. Jej odsłonięcie nastąpiło 10 listopada 2006 roku’

Bydgoszcz

Po lewej. Przed wojną w Bydgoszczy było kilka pomników i tablic upamiętniających Piłsudskiego. Najbardziej znany monument odsłonięto w 1931 roku na dziedzińcu Szkoły Podchorążych dla Podoficerów (na terenie dzisiejszego dowództwa Pomorskiego Okręgu Wojskowego). Zaraz po wybuchu II wojny światowej zburzyli go Niemcy.

Po prawej. W dniach 6-7 czerwca 1921 roku w Bydgoszczy przebywał marszałek Józef Piłsudski. Zatrzymał się w kamienicy przy ulicy Gdańskiej. Dzisiaj na ścianie kamienicy wisi tablica upamiętniająca ten pobyt.

Inowrocław

Po lewej. Płaskorzeźba z Piłsudskim na dawnym, pruskim cokole.

Po prawej. 20 września 2008 r. w 75. rocznicę powstania lotniska w Inowrocławiu odsłonięto replikę tablicy pamiątkowej z 1933 roku. Przypomina inowrocławianom, że lotnisko od zawsze nosiło imię Józefa Piłsudskiego.

Grudziądz

Po prawej. 15 sierpnia 2002 r., w rocznicę „cudu nad Wisłą”, wmurowany został akt erekcyjny pomnika Marszałka.

Pomnik stanął na Placu Niepodległości i nawiązuje do zburzonego w 1939 r. wcześniejszego monumentu, stojącego na terenie Centrum Wyszkożenia Żandarmerii. Uroczyste odsłonięcie pomnika nastąpiło 12 maja 2005 r.

Po lewej. 11 listopada 1933 r. - w rocznicę odzyskania niepodległości - dokonano uroczystego odsłonięcia pomnika Marszałka Piłsudskiego przy dworcu kolejowym. Został on zniszczony w 1939 r.

Tablica pamiątkowa ku czci Marszałka Piłsudskiego na gmachu Ratusza w Grudziądzu

Brodnica

Z lewej: Brodnica - Tablica poświęcona Józefowi Piłsudskiemu przeleżała w ukryciu pod kaflowym piecem przez ponad siedemdziesiąt lat.

Józef Piłsudski przejeżdżał przez Brodnicę tylko raz, w czerwcu 1921 roku.

Włocławek

Tablica pamiątkowa ufundowana dla marszałka Józefa Piłsudskiego - Bulwary im. Józefa Piłsudskiego. Tablica znajduje się na przedniej ścianie Muzeum Etnograficznego. Została ufundowana dla marszałka J. Piłsudskiego i poległych w walkach o niepodległość mieszkańców Włocławka w 10 rocznicę zwycięskiego odparcia najazdu Rosji sowieckiej w 1920 r.

Nieszawa

Tablica na murze ratusza upamiętniająca nadanie Józefowi Piłsudskiemu honorowego obywatelstwa miasta (odsłonięta 11 XI 1993 r.)

Józef Piłsudski jest honorowym obywatelem Niezawy od 1925 r.

Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego na niezawskich bulwarach (odsłonięty 2 X 1921 r.).

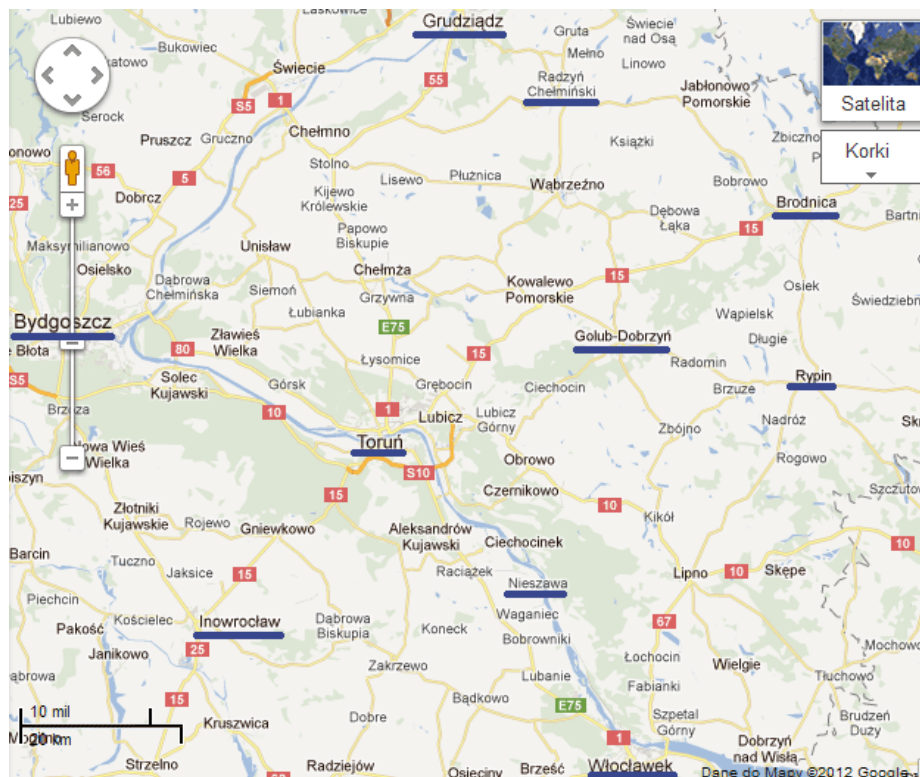
Rypin

15 sierpnia 2007 r. w 87. rocznicę „Cudu nad Wisłą” odsłonięto popiersie Marszałka Józefa Piłsudskiego. Popiersie z brązu stało w Parku im. Józefa Piłsudskiego u zbiegu ulic Mławskiej i 3 Maja. Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego, po blisko 60 latach wrócił na swoje dawne miejsce. Poprzedni pomnik Marszałka został usunięty w 1947 roku przez miejscowych przedstawicieli urzędu bezpieczeństwa.

Zdjęcia ze zbiorów Zbigniewa Kręcickiego oraz zebrane z internetu przez Agatę Fajfer.

Miejscowości w okolicach Golubia-Dobrzyń,

w których odnaleźliśmy tablice i pomniki Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Na fotografii autorzy publikacji

Młodzież gimnazjum Zespołu Szkół nr 1 im. Anny Wazówny w Golubiu-Dobrzyniu przy gablocie poświęconej Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu

*Od lewej stoją: Anna Jabłońska, Ada Koc, Karolina Świdurska, Agata Fajfer, Magda Kilińska
w drugim rzędzie: Patrycja Zaporowicz, Małgorzata Jachowska,*

Zbigniew Kręcicki z młodzieżą Zespołu Szkół nr 1 im. Anny Wazówny z Golubia-Dobrzynia przed pomnikiem „Marszałka z córkami” w Sulejówku.

Spis treści

Przedmowa – <i>Zbigniew Winiarski</i>	4
List od Jadwigi Piłsudskiej Jaraczewskiej córki Marszałka	5
Ważne daty	6
Jak powstawał pomnik Marszałka w Golubiu-Dobrzyniu? <i>Magda Kilińska, Ada Koc</i>	7
Mieszkańcy Ziemi Golubsko-Dobrzyńskiej w wojnie 1920 r. <i>Anna Jabłońska, Karolina Świdurska</i>	12
Józef Piłsudski na Kujawach i Pomorzu. <i>Małgorzata Jachowska, Patrycja Zaporowicz</i>	18
Pasjonat postaci Marszałka Józefa Piłsudskiego. <i>Agata Fajfer</i>	23
Pomniki i tablice - <i>Agata Fajfer, Zbigniew Kręcicki</i>	27

Foto: Spotkanie młodzieży z Golubia-Dobrzynia z okazji 90. rocznicy pobytu Marszałka Józefa Piłsudskiego na Pomorzu z przedstawicielami Związku Piłsudczyków RP

**ZWIĄZEK PIŁSUDCZYKÓW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
TOWARZYSTWO PAMIĘCI JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO
ZARZĄD KRAJOWY**

80-041 Gdańsk, ul. Zygmunta Rumia 4d/41
tel. 668 677 070

Marszałek Związku Piłsudczykó RP Marian Edmund Ząbek

Będąc pod wielkim wrażeniem, pełen podziwu gorąco i serdecznie gratuluję pedagogom i uczniom Zespołu Szkół Nr.1 im. Anny Wazówny w Gołubiu – Dobrzyniu. Oto kolejna, wspaniała publikacja poświęcona historii „Małej Ojczyzny” jaką jest dla społeczności tutejszej piękne miasto Gołub – Dobrzyń, jego okolice, ale i dalsze terytorium – Ziemia Kujawsko – Pomorska.

Oddzielnie, serdeczne podziękowanie składam Panu Zbigniewowi Kręcickiemu, który jako informatyk, a więc umysł ścisły, potrafi swoją pasję historyczną zaszcześcić młodzieży i społeczności szkoły, inspirując wiele inicjatyw związanych z odwiedzeniem miejsc będących dla nas Polaków swoistymi Sanktuariami Narodowymi, z okazji różnych rocznic, ale i przemyślanych wycieczek – „historycznym szlakiem”.

Przyczynkiem do takich patriotycznych postaw jest również nauczanie historii przez Panią Iwonę Podrazę, która mobilizuje uczniów do wielu przedsięwzięć.

Dzięki Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu, Jego Żołnierzom i wszystkim tym Polakom, którzy Mu wówczas zaufali i pomagali, a także tym, którzy dzisiaj pamiętają i wiedzą co zawdzięczamy tamtym pokoleniom mogę powiedzieć:

„Dumnym żem Polak, gdy na historii spoglądam stronice. I dumnym nim będę, przez całe życie”.

Z piłsudczykowskim pozdrowieniem i podziękowaniem

Marian Edmund Ząbek

Sztandar Zespołu Szkół nr 1
im. Anny Wazówny
Gołubiu-Dobrzyniu
odznaczony
Złotym Honorowym Krzyżem
Związku Piłsudczykó
Rzeczpospolitej Polskiej